

Ders 8

TOPLUMSAL AÇIDAN KÜRESELLEŞMEYE BİR BAKIŞ : MODERNİZM ve POSTMODERNİZM

Prof. Dr. Ertuğrul Murat ÖZGÜR
Ankara Üniversitesi
Coğrafya Bölümü
ozgur@ankara.edu.tr

TOPLUMSAL AÇIDAN KÜRESELLEŞMEYE BİR BAKIŞ: MODERNİZM ve POSTMODERNİZM

Aşılan ve Aşındırılan Modernite

Postmodernizmin Temel Özellikleri

Postmodernizmin Farklı Yorumları

- Günümüzde sıklıkla başına “**post**” getirilerek kullanılan sözcüklerle karşılaşıyoruz: Post-modern, post-endüstriyel, post-yapısal vb.
- Sonrası anlamına gelen **post ön ekiyle önemli bir değişim ve süreklilikle birlikte bir aşılma hali, bir dönüm noktasına gelindiği anlatılmak isteniyor.**
- Aynı zamanda bir çok şeyin bittiği ilan ediliyor; tarih, ideoloji, hümanizm, temsil gibi.
- Toplumsal olarak aşılan ve aşındırılan nedir?
- Değişime uğrayan nedir?
- Neyin sonu gelmiştir?

- Post-modernliği anlayabilmek için önce modernliğin ne olduğunu hatırlamak yararlı olabilir. Çünkü aşılan, aşındırılan, değişime uğrayan ve sonu geldiği iddia edilen **modernite**dir.
- **Modernite**; Kuzey Atlantik kıyılarında, 18 inci yüzyılda **insana ve onun aklına güvenen Aydınlanma'nın bir ürünü olarak ortaya çıkmış bir değerler sistemidir.**
- Modernite sayesinde, **doğanın ve toplumsal düzenin işleyişini, insan aklının kavrayabileceğine; geliştirilen yasa ve kuralların insanların mutluluğu için kullanabileceğine ve insan için iyi olanın, ancak kendisi tarafından belirlenebileceğine** inanılmıştır.

- Modernite, dört temel boyut üzerinde temellendirilmiştir(Tekeli, 2009):

1. Ekonomik boyut

2. Bilgi, ahlak ve sanat boyutu

3. Akılcı (rasyonel) birey boyutu

4. Kurumsal yapı boyutu

1. Ekonomik boyut

- Kapitalist ilişkiler içinde, fosil yakıtlardan elde edilen enerjiye dayanarak üretim yapan, **sanayileşmiş bir toplumu** içerir.
- Ürünlerin metalaştığı, emeğin ücretli hale geldiği, serbest mülkiyet anlayışının kurumsallaştığı bir toplumu anlatır.

2. Bilgi, ahlak ve sanat boyutu

- [Birbirine indirgenmeyen üç otonom alan]
- Gerçekliğe, ancak nesnel(objektif) ve evrensel bir bilim aracılığıyla ulaşılabilmesine;
- Evrensellik iddiası taşıyan hukuk ve ahlakın (*değerler alanının*) oluşturulabileceğine;
- Sanatın seçkinci, zihinsel yorum yapma görevinin olduğuna ve çıkış yolu gösteren bir misyon üstlenmesi gerektiğine inanan bir anlayışı ifade eder.

Modern sanat: Seçkinci ve çıkış yolu gösteren bir misyon

3. Akılcı (rasyonel) birey boyutu

- Modern toplumun bireyi, geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, **kendi aklıyla karar veren** ve hareket eden biridir.
- O, eğitilmiş, kapasitesi yükselmiş, belli bir coğrafi yöreye bağlılığı azalmış, tarihsel bir gelişme içinde kendisini yerleştirebilen, yer değiştirebilen ve akışkanlığı artmış kişidir.
- Toplumsal alanda eşit sayılan ve anonim ilişkiler geliştirebilen bireyler, yerel dışında kamusal alanda **yurttaşlık sorumluluğuna** sahip kimselerdir.

4. Kurumsal yapı boyutu

- Modern toplumun kurumsal yapısı, **ulus-devlet** olmayı ve **demokratik süreçlere** dayanmayı içerir.
- Kendisi için iyi olanı değerlendirebilen, eşitlikçi bir toplumda yönetimin meşruiyeti, demokratik süreçlere dayanır.

- Modernizmde, bilime, sanata ve ahlaka ilişkin kabullerin ve temelde insan aklına güvenmenin, daha **özgür**, **eşitlikçi** ve **mutlu toplumlar** oluşturacağı savunulur.
- Modernizm sayesinde evrensel olan değerleri gerçekleştirmek üzere **bilimsel bilgiye dayanarak**, bilgili kişilerin (*aydın*, *elit*) topluma yol göstermesiyle **bilgi birikiminin sağlanacağı**, bu birikim sonucunda da toplumsal **gelişme ve ilerleme olacağı düşünülür**.
- Modern toplumsal sistemin işlemesi için, **ulus devletin sınırları içinde, hareketliliği yüksek, sürekliliği olan, kültürel homojenlik gösteren, birbirleriyle dayanışma ve anonim ilişkiler içinde bulunan bireylerin varlığı gerekir**.

- Modern toplumun temel unsurları şunlardır:
 - 1) **Homojenlik**
 - 2) **Süreklilik**
 - 3) **Bütünlük**
 - 4) **Belirli olma (Geleceği kestirebilme)**

- **Dış gerçeğin varlığının reddedilmesi**
- Postmodernizm, dış gerçeğin nesnel (objektif) ve kararlı olarak temsil edilebileceği inancının bir aldanış olduğunu ileri sürer.
- **Karar mekanizmasının bundan doğrudan etkilenecek olanlara bırakılması**
- Nesnel gerçeğin bilgisinin olamayacağı kabul edilince; bu bilgiye sahip olmanın modernitenin seçkinlere yüklediği öncülüğün, yol göstericiliğin dayanağı ve dolayısıyla da başkasının yerine karar verme olanağı ortadan kalkar (Tekeli, 2009).
- **Evrensel bir ahlak oluşturmanın zorlaşması**
- Karar verme sürecinin bundan doğrudan etkilenecek olana bırakılmasıyla birlikte, insanın evrensel değişmez özünü bulabileceği ve evrensel bir ahlakın kurulabileceği düşüncesinin içi boşalmaya başlar.

- **Bilim-ahlak ayrımının ortadan kalkması**
- Post-modern toplumda bilginin doğasını, kaynaklarını, kökenlerini, değerini araştırmaktan (*epistemoloji*), yorum bilime (*hermeneutic*) geçince; ahlak alanıyla bilim ayrımının anlamı da kalmıyor.
- **Toplumsal ilerlemenin reddedilmesi**
- Postmodernizm, her türlü belirlenmenin, tarih içindeki belirlenmenin karşısında olduğu için toplumsal ilerlemenin olabirliğini de kabul etmiyor.
- **Olayların zaman içinde bir sıra izlememesi**
- Post-modernizmde, modernizmde olduğu gibi olayların ve olguların zaman içinde belli bir sıra izlemesi zorunluluğu ortadan kalkıyor, zamanda kolaj (*historicity*) beliriyor.

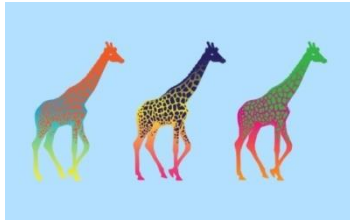

Modernism
(late 19th - mid 20th C.)

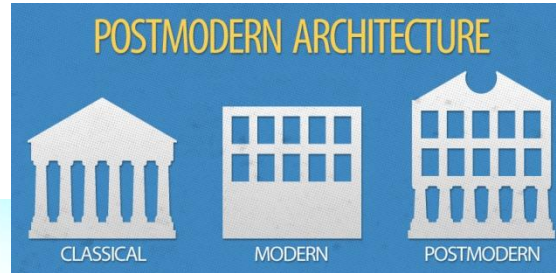
v/s **Post-modernism**
(late 20th C. - present)

- **Sanatta yüzeyselliğin egemen olması**
- Sanatta seçkinci olmayan seçmeler meşrulaşıyor, serbest piyasa popülizminin beğenileri ön plana çıkıyor.
- Derinlik arayışı kayboluyor, yüzeysel olana razı olunuyor.
- *Post modern sanat: İzleyicide yaratılan duyumsal haz maksimizasyonu, zihinsel yorum yapma zorunluluğunun olmaması ve anlık/geçici haz sağlaması*

Pop-Art'ın öncülerinden Andy Warhol'un Marilyn Monroe posterleri.

- **Postmodernizm her türlü belirlenmenin karşısında bir tutum alıştıır.**
- Belirlenme / determinizm }
- **Yerel bağlamda yer alma, bir arada bulunma**
-
- Yapı oluşturma / sistem kurma }
- **Kolaj (*kes-yapıştır*) ve montaj**

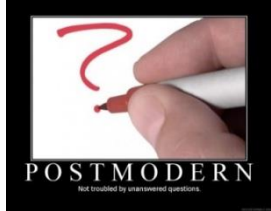
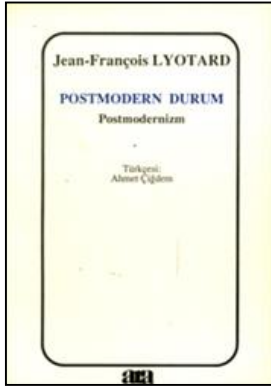
- Modern toplumlardaki bütünlük, homojenlik, süreklilik ve belirli olma yerini;
- **Parçalanmaya ve bütüne (evrensele) karşı olmaya**
- **Farklılığa ve heterojenliğe**
- **Geçiciliğe ve süreksizliğe**
- **Belirlenemezliğe ve kargaşa/kaotik değişime** bırakır (Harvey, 2006)
- Bunlara; **melezleşme, her şey gider (olmayacak bir şey yoktur)** yaklaşımları da eklenebilir.

- Post-modernist düşüncede;
- **Mekân (coğrafya); parçalanma ve kolajla,**
- **Zaman (tarih); geçici olma, süreksizlik ve historicity (zamanda kolaj) ile ifade edilir.**
- Historicity, tarihsel olana özel bir üstünlük tanımadan ve saygı duymadan geçmişin günü oluşturmada kullanılması anlamına gelir.
- Historicity, tarihi bir tür talan etme, ondan kopmanın veya kurtulmanın bir yoludur.

Louvre Müzesi, Paris

- Modernist anlayışta toplumsal yapı analizi, ilerleme, sanayileşme, değişim ve dönüşüm kavramları üzerinden yapılırken;
- **Post-modernist anlayışta, zaman/tarih ya durdurulmakta ya da mekânın öneminin vurgulanmasıyla önemsiz kılınmaktadır veya dışlanmaktadır.**
- Post-modernizmde, zaman/tarih ve değişim kavramları yerini somut olana ve görünene bırakmaktadır.
- Bu özellik onu, **yerele, bireye ve kültüre** yöneltmiş, dolayısıyla da **farklılık ve kültürel kimlik** tartışmaları belirginleşmiştir (Poloma, 2007: 20).
- Sosyal bilimlerde post-modern anlayışla birlikte modernist bilim anlayışının **evrenselcilik vurgusu, yerini yerelliğe bırakır.**
- Farklılıklar üzerinden bilim yapma yolu (paradigması) egemen hale gelmiştir.
- Akademik düzlemde **yapılar veya toplumlar**, inceleme birimi olmaktan çıkarken; yerini **yerel topluluklar** ve bu topluluklardaki **bireysel/kültürel kimlikler** almaktadır.

- Post-moderniteyi, Lyotard, Baudrillard gibi moderniteden farklı ve yeni bir toplumsal evre olarak görenler, onu **moderniteden bir kopuş** olarak kabul eder.
- Lyotard, post-modernizmi modernizmin bütüncül teorilerinin ve özgürlük, eşitlik, adalet, evrim, akılcılık, devrim gibi büyük ideallerinin anlamını yitirdiği bir durumun adı olarak sunar:
- **“Post-modern durum”** (Poloma, 2007: 18).

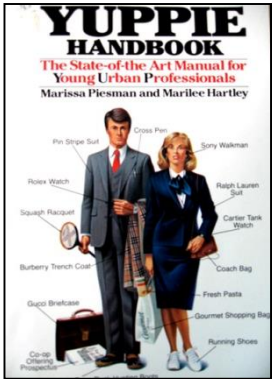
MARXISM

- Marksist teori, post-moderniteyi, **moderniteden** kesin bir kopuş değil; **bir kırılma** olarak görür: **Kapitalist toplumun gelişiminde bir evre.**
- Marksist teoriye göre post-modernizm;
- **kapitalizmin yeni bir evresinin kültürel mantığı** (Jameson),
- **geç kapitalizm** veya **esnek birikim** (Harvey)
- **post-modern kapitalizm** (Miles ve Satzewich) olarak değerlendirilir.

- *Bell* (1976), postmodernizmi, **modernizmin bir uzantısı** olarak ele alır ve onu **kitlesel tüketim çağında kapitalizm kültürünün bir parçası** şeklinde nitelendirir (Kumar, 2004).
- *Lash*'a göre (1990) postmodernizm; **örgütsüz kapitalizmin ve sanayi sonrası yeni sınıfların kültürü**dür (Kumar, 2004).
- *Lash*, medya, yüksek öğrenim, finans ve reklamcılık alanlarında faaliyet gösteren yupileşmiş sanayi sonrası yeni bir orta sınıfın belirmediğini iddia eder.
- Eski burjuvazi kültüründen farklı olarak bu sınıf, **seçkin kültürü ile kitle kültürü; yüksek kültür ile aşağı kültür** arasında hiçbir ayırım yapmadan kendi kültürünü yaratmıştır (Kumar, 2004).

- Postmodernizm evresinde kültürün kendisi, toplumsal, ekonomik, politik ve psikolojik gerçekliğin birincil belirleyicisi haline gelir.
- Jameson (1992) kültürün tüm toplumsal dünyada önemli bir yayılım gösterdiğini ve ekonomik değerden devlet iktidarına kadar toplumsal yaşamdaki her şeyin kültürel hale geldiğini ileri sürer.
- Jameson'a göre, kültür başlı başına bir ürün olmuştur ve kültürel tüketim süreci, kapitalist işleyişin özü konumuna yükselmiştir (Kumar, 2004)

AKA SAMURAI CHICKEN

KURO SHOGUN

alamy stock photo

- Bauman, Giddens ve Beck gibi diğer bir grup düşünür, post-modernizmi, **modernizmin radikalize olmuş devamı, yoğun bir yanılması ve sınırlarını zorlama hali** olarak kabul eder.

- Eagleton ve Wood gibi bazılarıysa; **modernite-postmodernite ve türevlerinin ayrımını reddeder** (Poloma, 2007).

- Özetle, **modernizmde vurgu tarihe iken; post-modernizmde mekânâ, yerele ve somut olana yöneliktir.** Coğrafyayı, yeniden sosyal bilim alanında öne çıkaran da bu özelliktir.
- **Post-modernizm tam anlamıyla gerçekleşmiş bir dönüşüm değildir.**
- Modernizme referansla özellikleri belirlenmeye çalışılan post-modernizmi henüz gerçekleşmiş bir dönüşüm olarak görmek doğru değildir. Ama böyle bir geçişin olabirliğinin farkında olmak gerekir.

- Kumar, K. (2004). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. 2.Baskı, Çev. M. Küçük, Ankara: Dost Kitabevi.
- Poloma, M.M. (2007). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. H.Erbaş, Ankara: Eos Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2009). Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı. *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kentsel Planlama Tarihi* içinde, (s.45-60), İlhan Tekeli Toplu Eserler-8, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Atilla Galip Pınar, 14 resim ve 1 heykelden oluşan sergisinde ; tutsaklığının farkına varan bireyin yaşadığı tedirginliği; kök-köksüz olma, yaşam-ölüm, tür-melezleşme, mekâna sıkışma - mekânsızlık gibi kavramlar üzerinden anlatıyor.

Reproductions of Andy Warhol's Elizabeth Taylor